Welke uitgangspunten van de Alfabetcode zijn bewezen effectief om lees-/spellingproblemen te voorkomen?

Beantwoord door Emmi Stuij (antwoordspecialist) en Martine Gijsel (kennismakelaar Kennisrotonde).

26 augustus 2024

KR. 1782

Kort antwoord

De Alfabetcode is een methode om kinderen te leren lezen en schrijven. Voor de effectiviteit van een aantal kenmerken van deze aanpak is er wetenschappelijke evidentie voor zowel de lees- als spellingvaardigheid. Het gaat om het systematisch bevorderen van het fonemisch bewustzijn, uitgaan van de klankstructuur en zelf schrijven van letters. Voor één van de belangrijkste uitgangspunten - leerlingen eerst leren schrijven en dan pas leren lezen - ontbreekt wetenschappelijk bewijs.

Antwoord

De Alfabetcode (Moonen, 2019) is een methode om kinderen te leren lezen en schrijven. De methode is ontwikkeld vanuit de veronderstelling dat de huidige opzet van het lees- en spellingonderwijs leidt tot te veel leerlingen met lees- en/of spellingproblemen en dyslexie. De methode is gebaseerd op wetenschappelijke onderzoek naar de methode *Phono-Graphic* van McGuinness (1997) en is daarmee *evidence-informed*. Hoewel een aantal basisscholen positieve ervaringen heeft met de Alfabetcode (Moonen, 2013), ontbreekt wetenschappelijk onderzoek om vast te stellen of hiermee ernstige lees- of spellingproblemen kunnen worden voorkomen.

Hierna beschrijven we de uitgangspunten van de methode die effectief zijn gebleken in de wetenschappelijke literatuur. Tot slot beschrijven we kort enkele kenmerken waarvoor geen wetenschappelijke bewijs voorhanden is.

Systematische opbouw van fonemisch bewustzijn

Een belangrijk onderdeel van de Alfabetcode is het systematisch bevorderen van het fonemisch bewustzijn van kinderen. Dit is het inzicht dat gesproken woorden zijn samengesteld uit verschillende fonemen, die eenheden vormen binnen een woord en samen de klankvorm en betekenis van het hele woord bepalen (Krikhaar & Stoep, 2022). Korte woorden in losse klanken kunnen opdelen (*auditieve analyse*) en klanken in de juiste volgorde kunnen samenvoegen tot een woord (*auditieve synthese*) vormen de kerncomponenten van het fonemisch bewustzijn.

Kinderen die zonder moeite woorden kunnen opdelen in fonemen, lopen volgens Moonen minder risico om letters te vergeten of van plaats te verwisselen, als ze woorden gaan leren schrijven (Moonen, 2019, p. 65). Uit onderzoek blijkt inderdaad dat het fonemisch bewustzijn aan het eind van groep 2 samenhangt met de spellingvaardigheid in groep 3 en 4 (bijv. Schaars et al., 2017).

Expliciete instructie in fonemisch bewustzijn heeft een positief effect op de lees- en spellingontwikkeling. Het blijkt echter het meest effectief wanneer leerlingen hun kennis over klanken kunnen koppelen aan geschreven tekst (National Reading Panel, 2000). De opbouw in taakcomplexiteit in de Alfabetcode strookt met wetenschappelijk onderzoek: auditieve analyse blijkt één van de moeilijkste taken, terwijl kinderen auditieve synthese meestal eerder onder de knie hebben (Vloedgraven, 2008).

Aanleren van de basiscode

In de Alfabetcode leren kinderen een beperkte 'basiscode' aan: 42 koppelingen tussen klank en teken(combinatie), waarbij voor elke klank de spelling wordt gekozen die het meest voorkomt. Concreet betekent dit dat kinderen voor de klank /ij/ in het begin alleen *ij* leren en nog niet *ei*, omdat de tweede schrijfwijze minder frequent is. Kinderen oefenen met deze basiscode door te *schrijven* en niet met stempels, letterkaartjes of door te typen.

De leerkracht brengt bewuste kennis bij de leerlingen aan over de constructie van goede letters. Afwijkingen van de basiscode van klank naar teken leren kinderen door 57 codeerpatronen te oefenen. Dit zijn gelijksoortige lettercombinaties die in vergelijkbare context voorkomen (denk aan rijtjes als akke/ekke/… en appe/eppe/…). Daarnaast is er binnen de Alfabetcode aandacht voor vlot lezen, door kinderen hardop te laten lezen en te laten herlezen, waarbij het tempo wordt opgevoerd (Moonen, 2013, 2019).

Uitgaan van de klanken van de taal bij het aanleren van de spelling sluit aan bij de wetenschappelijke literatuur: een goede fonologische verwerking is noodzakelijk voor een goede spellingvaardigheid. In de Engelstalige context blijkt dan ook dat interventies die uitgaan van de klankstructuur van woorden een positief effect hebben op de spellingvaardigheid van leerlingen (Galuschka, 2014). Ook het voordeel van schrijven ten aanzien van typen voor het leren van letters wordt bevestigd door onderzoek: leerlingen die letters leren door ze met de hand te schrijven, kunnen ze beter herkennen en lezen. Ook schrijven ze deze letters beter dan wanneer ze geoefend hebben met typen. Voor spelling zijn de resultaten minder eenduidig (Kennisrotonde, 2023-a). De manier waarop in de Alfabetcode de 'basiscode' wordt aangeleerd, sluit dus aan bij de wetenschappelijke kennis hierover.

Voor één van de belangrijkste uitgangspunten - leerlingen eerst leren schrijven en dan pas leren lezen - ontbreekt wetenschappelijk bewijs.

Eerst schrijven dan lezen

Het basisprincipe van de Alfabetcode is dat leerlingen leren lezen door te schrijven. Dat is gebaseerd op het idee dat het leren van iets nieuws moet voortbouwen op reeds bestaande kennis (McGuinness, 1997). Bij lezen worden *grafemen* (tekens, bijv. *o* in *pot*) omgezet naar *fonemen* (klanken, bijv. /o/ in *pot*), maar voorkennis van grafemen is dan vaak nog beperkt. Bij schrijven

gebeurt het omgekeerde: fonemen worden omgezet naar grafemen. Aangezien kinderen al voordat het lees- en schrijfonderwijs start weten hoe woorden klinken, kan de leerkracht bij het aanleren van de foneem-grafeemkoppeling (schrijven) logisch voortbouwen op deze voorkennis. Er is echter geen onderzoek bekend dat ondersteunt dat leerlingen eerst moeten leren schrijven voordat ze leren lezen.

We weten wel uit onderzoek dat het gelijktijdig schrijven van letters voordeel biedt bij het leren lezen: kinderen herkennen letters dan beter en sneller (Kennisrotonde, 2023-a; 2023-b; Longcamp et al., 2005). Het schrijven van de letters draagt dus bij aan het leren van de koppeling tussen fonemen en grafemen.

Geraadpleegde bronnen

Galuschka, K., Ise, E., Krick, K., & Schulte-Körne, G. (2014). Effectiveness of Treatment Approaches for Children and Adolescents with Reading Disabilities: A Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *PLoS ONE, 9*(2), e89900.

Kennisrotonde. (2023-a). Is het waar dat leren schrijven (handschrift) bijdraagt aan taalvaardigheidsontwikkeling op alle schriftelijke domeinen? (2e update) (KR. 130).

Kennisrotonde. (2023-b). Is er samenhang tussen motorische handschriftproblemen en leesproblemen bij leerlingen in groep 3 en 4? (1e update). (KR. 176).

Kennisrotonde. (2023-c). Met welk schrijfmateriaal kunnen kinderen het beste leren schrijven? (1e update). (KR. 107).

Krikhaar, E., & Stoep, J. (2022, 28 maart). *Fonemisch bewustzijn: fundament voor het leren lezen.* Onderwijskennis.

Longcamp, M., Zerbato-Poudou, M-T., & Velay, J-L. (2005). The influence of writing practice on letter recognition in preschool children: a comparison between handwriting and typing. *Acta Psychologica, 119*(1), 67-79.

McGuinness, D. (1997). *Why Our Children Can't Read, and what We Can Do about it: A Scientific Revolution in Reading.* Simon and Schuster.

Moonen, E. (2013). De Alfabetcode: blauwdruk voor een andere dyslexie-aanpak. *Tijdschrift Taal, 5*(8), 32-38.

Moonen, E. (2019). Exit Dyslexie (6e druk). Standaard Uitgeverij.

National Reading Panel. (2000). *Teaching Children to Read: An Evidence-Based Assessment of the Scientific Research Literature on Reading and Its Implications for Reading Instruction.*

Schaars, M. H., Segers, E., & Verhoeven, L. (2017). Predicting the integrated development of word reading and spelling in the early primary grades. *Learning and Individual Differences*, *59*, 127–140.

Vloedgraven, J. (2008). *Development of phonological awareness in relation to literacy* [Proefschrift]. Radboud Universiteit.

Meer weten?

Kennisrotonde. (2018). *Wat zijn de effecten van RALFI-lezen op de technische leesvaardigheid van zwakke leerlingen in de groepen 4 t/m 6?* (KR. 383).

Over deze vraag

Opgesteld door:	Emmi Stuij (antwoordspecialist), Martine Gijsel (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	Leerkracht po
Onderwijssector:	po
Trefwoorden:	Fonologisch bewustzijn; Leesvaardigheid; Spelling
Referentie:	Kennisrotonde. (2023). *Welke uitgangspunten van de Alfabetcode zijn bewezen effectief om lees-/spellingproblemen te voorkomen?* (KR. 1782).

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.